

Türk Kültürü

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
YIL 50 YENİ SERİ CİLT V SAYI 2

2012/2

50. Yıl

Ankara <Güz> 2012

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGİ: MİR İSLAMA (1912-1913)

B. Tümen SOMUNCUOĞLU
Gazi Üniversitesi

Özet: Ünlü Şarhçı V. V. Barthold'un yönetiminde 1912 yılında neşredilmeye başlayan *Mir İslama* (İslam Dünyası) dergisi doğu bilimi çalışmaları konusunda önemli bir süreli yayın olmuştur. Çarlık idaresinin Müslüman nüfusuna karşı yeni politikalar geliştirmeye çalıştığı bir dönemde daha çok bilgilendirme ve yönlendirme amacı ile çıkarılması düşünülen bu dergi idarecilerin düşündüğü misyonuna ulaşamamış ve uzun sürmeyen bir yayın hayatı sonunda kapanmıştır. Fakat iki yıllık yayın hayatında dergide o dönemin bakış açısı ve anlayışını yansıtan pek çok makale yayınlanma imkanı bulmuştur. Bu makale başlangıçtan kapanışına kadar *Mir İslama* dergisinin tarihini, derginin amacını, özelliklerini ve yazar kadrosunu incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: V. V. Bartold, *Mir İslama*, Çarlık Rusyası, İslam Politikası, Rusya Türklüğü

A Journal On Muslim World in Tsarist Russia: Mir İslama (1912-1913)

Abstract: The journal "Mir İslama" (World of Islam), first published in 1912 by famous orientalist V. V. Barthold, was an important periodical on studies of orientalism. This journal, which was particularly published in order to acknowledge and guide people in a period when the Tsarist government was trying to develop new policies against the Muslim population, could not reach the aims of its administrators and was closed down after a short publishing life. However, in its two-year long publishing life, numerous articles that reflect the perspective and understanding of that period were published. This article examines the history of the journal "Mir İslama", from its publication until its disappearance, along with its purpose, features and authors.

Key Words: V. V. Barthold, *Mir İslama*, Tsarist Russia, Politics of Islam, Russian Turks

Derginin Neşriyata Başlaması

Mir İslama dergisinin çıkarılması fikri Kazan din akademisi profesörü misyoner M. A. Maşanov'a (1875-1915)¹ aittir. Maşanov, Rusya içindeki Müslüman toplumunun dini inançlarını sarsmak, onları Rus Hıristiyan kültürüyle yakınlaştırmak, ardından da Rus toplumuyla birleşmesini sağlamak amacıyla bir

¹ Mihail Aleksandroviç Maşanov (1852-1915): Kazan İlahiyat Akademisi'nde Müslümanlık karşıtı misyonerlik bölümünde profesör olarak çalışmıştır. İslam dini konusunda yayınlamış çeşitli eserleri vardır.

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/biograf2/8638> (erişim tarihi 01.12.2011)

19. asırdan itibaren toplu halde Müslümanlığa dönmeye başlayan daha önce Hıristiyanlığa geçen Kreşin Tatarların durumlarını araştırmış ve bu süreci engellemeye çalışmıştır. Bunun için 1912-1916 yılları arasında İnorodoçeskoie Obozreniye isimli bir dergi çıkarmıştır. (Alp 2009: 329)

dergi çıkarmak gerektiğini düşünüyordu. Bu fikrini ilk defa 1907 yılı Dini Kurulayı hazırlama komitesinin (Predsobornoye Pristutstviye) bir toplantısında teklif etmişti. Bu öneri ilgi çekince, Maşanov'a böyle bir dergiye hem mali kaynak bulmak için hem de ön hazırlık yapmak için fikri çalışma yapma görevi verildi. Maşanov 1908 yılında dergiyi çıkarmak için gerekli hazırlıkları yaptı ise de, dergi projesi değişik sebeplerden dolayı akim kaldı. (Hayrutdinov 1999: 6-7)

Maşanov'un da katılımıyla Predsobornoye Pristutstviye çalışmaları kapsamında yazılan bir bilgi notunda, 20. asrın başında düşman olarak görülen imparatorluk içindeki Müslüman milletlerin artık pasif konumdan aktif duruma geçmeye başladığı belirtiliyordu. Bilgi notundan, İslam birliği fikrini içeren yeni gazete ve dergilerin hem dışarıdan içeriye girmesi hem de içeride neşredilmesi, bu gelişmelerden haberdar olan Rus idarecilerini endişelendiriyordu. (Hayrutdinov 1999, 6) Müslüman dünyasının kırırdanmaya başlaması ve özellikle Rusya içindeki Müslümanların özellikle 1905 meşrutî idaresinin getirdiği özgürlük ortamından istifade ederek aktif olarak siyasi ve sosyal konularda faaliyet göstermeleri idarenin dikkatini çekmişti. Bu dönemde Cedit hareketi Rusya Müslümanlarının yaşadığı bütün bölgelere yayılmıştı. Ceditçi dediğimiz milli modernleşme taraftarları kitle eğitim ve basın yolu ile fikirlerini yayıp günden güne güçleniyordu. Bu faaliyetler karşısında Çarlık idaresinde önlem alma ihtiyacı nüksetmişti. Önlemler sadece güvenlik alanıyla sınırlı kalmayarak, görüldüğü üzere fikri alanda da önlemlerin alınması tartışılmaya başlanmıştı.

Yukarıda söz edilen bilgi notuna göre, Kazan Dini Akademisi'nin çıkardığı Müslüman Karşıtı Misyoner Dergisi, Müslümanlara ulaşamıyordu ve derinliği yoktu. Hâlbuki Maşanov gibi misyonerlere göre, Müslümanlığın temellerini ilmi bir şekilde sorgulayacak ve bazı Müslüman aydınlarla ulaşabilecek bir dergi çıkarılmalıydı. Bir şekilde İslam dini ile daha etkin mücadele ve İslam birliği fikrini yayan neşriyatların psikolojik zihni alt yapısının zayıflatılması hedefleniyordu. (Hayrutdinov 1999: 6) Plana göre dergi Müslümanlar arasında ücretsiz dağıtılabilirdi. Derginin neşriyatından Kazan Din Akademisi'nin Misyonerlik Bölümü sorumlu olacak, ancak derginin Müslüman ahali arasında itibar görebilmesi amacıyla bu durum gizlenecekti. Ayrıca dergi açıkça İslam ile mücadele eder bir pozisyona girilmeyecek, dolaylı yollarla mesajını Müslümanların tepkisini çekmeyecek şekilde iletmeye çalışacaktı. (Hayrutdinov 1999: 7)

Ayrıca 1905 yılından sonra Rusya imparatorluğunun her yerinde neşredilmeye başlanan Müslüman ahalinin neşrettiği süreli yayınların izlenmesi ihtiyacı doğdu. Rusya'nın Müslüman tebaasına karşı izlenecek politikaların belirlenmesinde, onların arasında etkin olan düşünce ve akımların tespitinin önemli olduğu açıktı. 12-29 Ocak 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan toplantıda İçişleri Bakanlığı'nın merkezi bir biriminin bünyesinde, Rusya içindeki ve dışındaki Müslüman basınından önemli yazıların yayınlanacağı, Rusya Müslümanlarının toplumsal ve siyasi hayatını izleyecek bir yayın organının oluşturulmasına karar verildi. Bu görev St. Peterburg Doğu Bilimleri Derneği'ne verildi. (Hayrutdinov

1999: 9).² Dernek heyeti kendi çevresinde kalifiye İslam bilimi uzmanı bulamayınca bu görevi V. V. Bartold'a³ teklif etti. Bu işe girmek için Ortadoğu uzmanları ile görüşerek onlardan tam destek alan Bartold, bu uzmanlarla birlikte A. N. Haruzin (İçişleri Bakanlığı yabancı dini akımlar dini işler dairesi başkanı) adına derginin amaçlarını belirleyen bir bilgi notu hazırladılar. (Hayrutdinov 1999: 10-11) Daha sonra Başbakan Stolipin'in de desteği ile 1911 yılı bu dergiye mali kaynak aramakla geçti. Dergiye gereken para 1911 tarihinde bulundu. Kırım vakıflarının sermayelerinden ayrılacak 25.000 ruble dergiye aktarılacaktı.⁴ Böylece ironik bir

² Mir İslama dergisinin birinci sayısında Doğu Bilimleri Derneği hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Doğu Bilimleri Derneği 1900 yılında sivil inisiyatifle kurulmuştur. Bu derneğin amacı doğu halkları arasında Rusya aracılığı ile doğru bilgilerin yayılmasını sağlamaktır. Rus toplumuna doğunun maddi ihtiyaçlarını ve manevi hayatını anlatmak, Rusya'yı doğu ülkeleri ile yakınlaştırmak. Rusya'nın içinde ve dışında Rus kültürünü tanıtmak ve yaygınlaştırmak ve doğu halkları arasında üretkenliği artırmak olarak gösteriliyordu. 1901 yılından 1909 yılına kadar dernek Çar Mihail Nikolayaviç'in himayesi altında idi. Onun ölümünden sonra 1910 yılında derneğe imparatorluk derneği adı imparator tarafından verilmiştir. 1911 yılında Şvedov başkanlığa atanmıştır. (Hronika 1912: 139)

³ Vasilii Vladimiroviç Bartold 15 Kasım 1869 tarihinde Petersburg'da Ruslaşmış bir Alman ailesinde dünyaya gelmiştir. Ailesinin maddi durumu iyi olan Bartold iyi bir eğitim aldı. 1887 yılında St. Petersburg Üniversitesinin Doğu Dilleri Fakültesini kazanarak burada okumaya başladı ve Arap, Fars ve Türk dillerini öğrendi. Bartold burada Ortaçağ tarihine yöneldi. Buradaki ünlü hocalardan olan N. İ. Velovski (1848-1918), V. R. Rozen'in (1849-1908), P. M. Melioranski (1868-1906) ve V. V. Radloff (1837-1918) ile birlikte çalışma imkanı buldu. 1891 yılında yurt dışında ilmi çalışmalarda bulundu. 1892 yılında St. Petersburg Üniversitesinde çalışmaya başladı. 1893 yılında magistır, 1896 yılında Privat-dotsent (Yrd. Doç. Dr.), 1900 yılında Moğol istilas döneminde Türkistan eseri ile Tarih doktoru, 1901 yılında profesör, 1906 yılında da ordinaryüs profesör oldu. 1906 ile 1910 yılları arasında Doğu dilleri fakültesi sekreterliği görevini yerine getirdi. 1910 yılında ilimler akademisi muhabir 1913 yılında ise asli üyesi oldu. 1908 ile 1912 yılları arasında Rus Arkeoloji Cemiyeti Doğu Bölümü Notları redaktörü oldu. Bir çok defa Türkistan ve Kafkasya bölgesine düzenlenen ilmi araştırma gezilerine katıldı. Rus ihtilalinden sonrada aktif ilim hayatı kesintiye uğramadan devam etti. 1926 yılında Bakü'de tertip edilen I. Sovyet Türkoloji Kurultayına katıldı. Sovyetler Birliği zamanında da yurt dışı gezilerine devam etti. 1926 yılında ders vermek için davet edildiği Türkiye'ye geldi. 400 den fazla eseri olan Bartold'un 246 makalesi Encyclopedia of Islam'da yayımlandı. 19 Ağustos 1930 yılında karısının ölümünden iki yıl sonra 61 yaşında böbrek yetmezliğinden hayatını kaybetti.

<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd11/sbd-11-01.pdf>. (erişim tarihi 05.05.2011). Bartold'un hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. B. V. Lunin, V. V. Bartold, Taşkent 1970.

⁴ Kırım'ın Rusya'ya ilhakından sonra Vakıf arazileri ve mülkleri hızla azalmıştır. Kırım'ın işgalinde ekilebilir arazinin 1/3'üne tekabül eden 300.000 desyatına arazi 1804 tarihinde 240.000 desyatına'ya, 1893 yılında ise 87.643 desyatına'ya düşmüştür. İdare-i Ruhaniye denetiminde olan vakıflar değişik yollarla elden çıkarılmıştır. 1874 yılında bu vakıfların denetimi Devlet Mülkler idaresine, 1885 yılında ise hükümet memurlarından oluşan tamamen seküler bir heyet olan özel komisyona devredilmiştir. Müslümanlarla ilgili harcamalarda çok cimri olan bu kurum Müslümanlarla alakası olmayan harcamalarda

şekilde ülke içindeki Müslümanlara karşı Rus devlet menfaatlerini korumak maksadıyla çıkan derginin finansmanı doğrudan Müslüman ahalden karşılanmış oluyordu. (Hayrutdinov 1999: 10-11)

Derginin Amacı

Bartold derginin ilk sayısında derginin amacını Müslüman halkların geçmişi ve bugünkü hayatlarının incelenmesi şeklinde ortaya koyuyordu. 1906'lı yıllara kadar Avrupa ülkelerinde Müslüman dünyasının incelenmesi için tahsis edilmiş hiçbir süreli yayın yokken⁵ bu tarihten sonra Fransa'da "Revue du Musulman", Almanya'da "Der Islam",⁶ "Orientalisches Archiv", İngiltere'de ise "The Moslem World"⁷ dergileri yayın hayatına girmişti. Bartold'a göre son yıllardaki bu ilginin sebebi, Batı'da Doğu'ya olan bakışın değişmesi idi. Bartold'a göre o dönemde yapılan Oryantalizm çalışmaları, vaktini doldurmuş olarak gözüken Doğu medeniyetini daha değişik algılamaya başladı. İslam medeniyeti dünyanın antik medeniyet ile bağlantısını sağlayan medeniyetti. Bartold'a göre hem zamanı için yeni olan bu algılamının gerektirdiği adımların atılması için hem de Rusya'da sayıları 20 milyona yaklaşan Müslüman ahalinin durumunun daha iyi öğrenilmesi için, Rusya'nın da bu sürecin dışında kalması düşünülmeydi. Bu konuda o güne dek Rusya'da yapılan çalışmalar yetersizdi ve Avrupa'nın çok gerisinde idi. Ayrıca Rusya'da İslam karşıtı olmayan veya İslam'ı savunma amacı gütmeyen objektif bir yayın şimdiye kadar hiç olmamıştı. Bartold Mir İslama'nın böyle bir misyonla çıktığını vurguluyordu. (Bartold 1912: 1-4)

Derginin neşriyata başlaması münasebetiyle Bartold'un ilk sayıdaki yazısında ifade ettiği fikirler ile derginin çıkmasına ön ayak olan idarecilerin amaçları

---

oldukça cömertti. Mesela 1904-1905 Rus-Japon savaşında Müslüman vakıflarının gelirlerinden 200.000 ruble bir hastane tamiri için tahsis edilmiştir. Doç. Dr. Hakan Kırımlı, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916), Ankara 1996, s. 21- 22.

⁵ V.V. Bartold, "Ot Redaksi", Mir İslama, cilt I, Nu: 1, s. 1-4.

⁶ Der Islam dergisi Hamburda 1910 yılında çıkmaya başlamıştır. Almanya'nın sömürge politikası gütmeye başlaması ve İslam dünyasını öğrenme çalışmasının neticesinde 1908 yılında Hamburgda Das Hamburgische Kolonialinstitut (Hamburg koloni ve sömürge enstitüsü) kurulmuştur. Der Islam ve Die Welt des Islams gibi dergilerde bu öğrenme çabasının neticesinde çıkarılmaya başlanmıştır. Özcan Taşçı'ya göre Almanya'da 1847 yılından itibaren çıkmakta olan ZDGM Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft dergisi ile bu iki dergi yayın politikası açısından birbirinden ayrılmaktadır. Bu dergi Müslüman olan ve olmayan Doğulu halkların dini inanışlarına eşit bir şekilde yer veren bir dergi olmasına rağmen Der Islam ve Die Wel des Islams Almanya'nın Müslüman dünyası üzerinde siyasi nüfuz çalışmalarını desteklemek için kurulmuştu. Doç. Dr. Özcan Taşçı, " "Der Islams" ve "Die Welt des Islams" ta Kelamla ilgili yayınlanan yazıların değerlendirilmesi", Kelam Araştırmaları, 9 (1), 2011, s. 41-43.

⁷ 1911 ile 1947 yılları arasında Londra'da yayınlanan bu dergi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Howard F. Streit, A Critical Analysis of the Moslem World, Yüksek Lisans Tezi, Québec 1990.

arasındaki farklılıkları farketmemek mümkün değildir. Bu farklılıklar, derginin yayın hayatına başlamasıyla birlikte bariz olarak ortaya çıkmaya başladı. Bartold'un fikirleri, onun çağını ve Rusya hâkimiyetindeki Müslümanların durumunu analiz etmesi açısından oldukça önemlidir.

Bartold'a göre Müslüman dünyasında bir değişim, özellikle şehirlerin ekonomik hayatında bir canlanma yaşanıyordu. Her bölgede olduğu gibi Müslüman dünyasında da ekonomik gelişme, kültürel unsurların gelişmesi ve milli bilincin gelişmesi ile beraber geliyordu. (Bartold 1912: 12) Avrupa devletlerinin hakimiyeti altında yaşayan Müslümanların bu süreçteki aktif rollerini bu bağlamda anlamak mümkündür. Avrupa devletleri bu hareketlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermişlerdi. Şimdi ise bu hareketleri tehdit olarak algılamaktaydılar. Bartold'a göre Avrupa devletlerinin hâkimiyetinde bulunan Müslüman bölgelerinin ekonomik gelişmesi o bölgelerde Avrupa yönetim sisteminin tesis edilmesinin tabii bir sonucu idi.⁸ Bu durum onların menfaatlerine uygundu, ama aynı zamanda bu gelişme Müslümanlar arasında dini ve milli bilincin yükselmesine sebep olmuştu. Bu ise yerli halkın siyasi ve kültürel üstünlüğünün engellenmesi için hükümet tedbirlerine sebep oldu. Bartold Mir İslama'nın okuyucularına Müslüman hareketinin bundan sonraki kaderi konusunda ve bu hareketin ticari piyasalar ve siyasi hâkimiyet için yapılan dünya mücadelesine nasıl etkide bulunacağı konusunda tahminlerin yürütülmeyeceğini yazıyordu. (Bartold 1912:12-13)

Bartold'a göre kültürel ve siyasi amaçlarına erişmeleri açısından Müslümanların önünde büyük zorluklar bulunmaktaydı. Avrupa siyasi ve ekonomik yönetim sistemi karmaşıklaşırken, onun diğer halklar tarafından hayata geçirilmesi zorlaşmaktaydı. Bartold'un bundan çıktığı sonuç, o dönemin Müslüman devletlerinin önünde duran zorlukların 18. yy'da Rusya'yı Batılılaştırmaya başlayan Çar I. Petro'nun önünde duran zorluklardan daha fazla olduğu yönündeydi. Buna göre bir doğu memleketi olan Japonya'nın kalkınma ve gelişme örneği Müslüman devletleri açısından yol gösterici olamazdı.⁹ Zira hiçbir Müslüman ülkesi Japonya'nın sahip olduğu maddi güce ve bütünleşmiş nüfusa sahip değildi. Ayrıca Bartold'a göre, Türk ve Mısır hükümetlerinin kendi ülkelerini Avrupa devletleri arasına katma çabaları Türklerin Avrupa'daki çoğu topraklarını kaybetmesine ve

⁸ Aslında Bartold'un bu tesbiti Türkistan Genel Askeri Valisi Kaufman'dan misyoner İlminkiy'e kadar pek çok Rus yöneticisi tarafından paylaşılmaktadır. Onlar işgal edilen bölgelerde yerlilerin hayatında özellikle geleneksel kurumlarında reform ve benzeri değişiklikler yapmanın onları geliştireceğine inanıyorlardı. Kaufman 1867 yılında vali olarak atandığı Türkistan bölgesinde yerli eğitim kurumlarına karşı görmezlikten gelme politikasını tesis etmişti. İlminkiy ise bu politikayı destekliyordu.

⁹ Burada bir ortaçağ devleti konumunda olan ve 1854 yılında dünyaya açılan Japonya'nın çok kısa sürede teknolojik ve ekonomik olarak gelişmesi, nihayetinde 1905 yılında dünyanın büyük devletlerinden Rusya'yı savaşıarak yenmesi sonucu 20. asırda bir doğu devletinin batıya kafa tutabileceğine örnek olarak Japonya verilmiştir.

Mısır'ın İngilizler tarafından ele geçirilmesine yol açmıştı.¹⁰ Buna göre daha da zor olan, Müslümanların geçmişte atalarının antik dünyanın kültürünü benimsedikleri hızla Avrupa kültürünü benimsemeleriydi. (Bartold 1912: 12-13) Bartold, İslamiyet'in başlangıç dönemine göre Müslüman ülkelerin veya toplumların kültürel etkileşim konusunda daha geri durumda olduklarını düşünüyordu.

Bartold'a göre en iyi ihtimalle yakın gelecekte Müslümanların teknik ve fen bilimleri alanında Avrupalılara ihtiyaçlarının kalmaması muhtemeldi. Bartold, milli bilincin gelişmesi için en çok sosyal bilimlerin metotlarının kavranılması gerektiği, Doğuluların bu konuda pek başarılı olamadığını belirtiyordu. Örnek olarak Bartold, İstanbul, Tahrân ve Kahire menşeli yayınların Avrupa dil biliminin filoloji ve tarih tenkidinin metotlarının kavrandığına dair belirtiler içermediğini belirtiyordu. (Bartold 1912: 13-14) Bir toplumun gelişmesinde sosyal bilimlerin öneme dikkat çeken Bartold, aslında halen geçerliliğini koruyan problemlere atıfta bulunmaktadır. Sosyal bilimlerin milli kimlik ve şuur kazanılmasında oynadığı rol günümüzde artık daya iyi anlaşılmıştır. Fakat Doğulu milletlerin pek çoğunun Bartold'un öngördüğü şekilde bu gün dahi Batı'yı yakaladıklarını söylemek zordur.

Bartold'a göre "bu şartlar altında büyük bir ihtimalle Avrupa halkları daha uzun bir süre İslam halkları karşısında büyük avantajlara sahip olmaya devam edecekler. Derginin amaçları arasında bu avantajların ne yönde kullanabileceği ile ilgili konuların tartışılması bulunmamaktadır. Dergi Rus hükümeti dahil Avrupa hükümetlerine tavsiye vermeyi amaç olarak kabul etmemekteydi. Aynı zamanda iç ve dış politika alanında şu veya bu hükümet görüşlerini iletme amacı da taşımamaktaydı. Dergi çoğunlukla okuyucularına Müslüman basınında ve özellikle Müslümanlığın araştırılmasına adanan Avrupa bilimsel dergilerine yansıdığı kadarıyla reel verileri tanıtmaya çalışacaktı. Derginin programında mevcut politikayı ilgilendiren makaleler tamamen göz ardı edilmeyecek, fakat sadece ayrıntılı araştırmaya dayanan makaleler yayınlanacaktır. Ne kadar içten insani ve çıkarsız olursa olsun yazarların sadece duygularını ifade eden makaleler yayınlanmayacaktır. Rusya'nın doğudaki kültür amaçlarına daha fazla önem verilecek ve Rusya'ya bir dizi Müslüman bölgesinin katılmasından sonra, bu bölgelerin bugünkü durumlarının ve tarihlerinin incelenmesi, geçmişinin yazılı ve maddi kaynaklarının belirlenmesi ve bu kaynakların korunması ve araştırılması için tedbirlerin alınması, Rusya'nın hem yerli halklara karşı hem de dünya bilimine karşı bir göreviydi. Bütün bu teşebbüslerden sırf maddi yetersizlikten veya yerel halkların kültürlerinin incelenmesi ve eserlerinin korunmasının farklılıklarını diri tutup, onların hâkim millet olan Ruslarla nıanevi açıdan birleşmelerini engelleyeceği korkusundan dolayı bu işten vazgeçmek büyük Rus milletine layık bir davranış

¹⁰ Bartold'un Osmanlı devletinin batılı ülkelerin arasına katılmak için yürüttüğü faaliyetlerin yarardan çok zarar getirdiğini belirtmesi ve neticede toprak kayıplarını bu çabalara bağlaması günümüzde de batılı ülkeler ailesine katılmaya çalışan Avrupa Birliğine girmeye çalışan ve AB dayatmaları ve siyasi tavizlerle iç bünyesindeki rahatsızlıkların artması Türkiye açısından oldukça manidardır.

olmazdı. Bu tip araştırmalara benzer araştırmalar bütün Avrupalı devletler tarafından hakim oldukları bölgelerde yapılmaktadır. Rusya'nın doğuda Avrupalı devletler ile birlikte kendi yerini almak için yapması gereken aynı şeydi. Rus bilim adamlarının çalışmalarının Alman, Fransız ve İngilizlerin çalışmalarından geri kalmaması gerekmektedir. Gelecekte, Rusya'ya katılan bölgelerin halkları açısından kendi bölgeleri ve geçmişlerinin öğrenilmesinde Rus dili ve kaynaklarına hâkim olmak olmazsa olmaz bir şart olmalıdır." (Bartold 1912: 14-15)

Görüldüğü üzere, Bartold'un daha o dönemde hayal ettiği ortam, bugün SSCB mirası sonrasında sağlanmış gözükmektedir. Çarlık ve Sovyet döneminde üretilen bilginin muhtevası oldukça büyüktür. Bu bilginin göz ardı edilemeyeceği, günümüzde Sovyetlerin tahakkümü altında olmamalarına rağmen bölgedeki araştırmacıların ilmi şartlara uygun araştırmalar meydana getirmek istediklerinde Rus dilini öğrenmek ve Rus kaynaklarını kullanmak zorunda olmalarıyla aşikâr hale gelmiştir.

Yukarıda fikirlerine ek olarak Bartold, Rusya'da yaşayan Müslüman halkların geçmişi ve bugünün araştırılması yanında diğer Müslüman topluluklar ile ilgili araştırmaların yayınlanmasının da önemli olduğunu vurguluyordu. Bunun Rusya Müslümanlarının özel ve genel durumlarının ortaya konulması açısından faydalı olduğunu belirtiyordu. (Bartold 1912: 14-15)

Dergi'nin Yazarları

Dergide yayınlanan çoğu yazının yazarı gösterilmemiştir. Yazarlardan tespit edebildiklerimizle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Nikolay Petroviç Ostroumov (1846-1930): Bir papaz ailesinde 1846 yılında dünyaya gelen Ostroumov orta ve yüksek öğrenimini dini eğitim veren kurumlarda tamamlamıştır. 1866-1870 yılları arasında Kazan Din akademisinin Müslüman karşıtı bölümünde eğitim almıştır. Burada misyoner eğitimi almış, Arapça, Farsça ve Tatarca öğrenmiştir. İlminskiy'nin öğrencisi olan Ostroumov hayatı boyunca onunla alakasını kesmemiş ve birlikte çalışmıştır. 1877 yılından sonra Türkistan'a giden ve burada bir eğitimci olarak çalışan Ostroumov, aynı zamanda Türkistan Vilayeti Gazetesi'nin de editörlüğünü yapmıştır. İslam dini ile alakalı birçok yayını olan Ostroumov, Türkistan'daki Rus idaresinin Müslümanların eğitimi ve siyasi faaliyetleri ile ilgili danıştığı önde gelen kişiler arasında yer almıştır. (Somuncuoğlu 2009: 318-320)

N. Martinoviç (1883-1954): St. Petersburg'da soylu bir ailede doğmuştur. 1901 yılında Novgorod'da klasik liseyi (gimnaziya) bitirmiş ve daha sonra St.Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde Arapça, Farsça, Türkçe ve Tatarca Bölümü'ne devam etmiştir. Öğrencilik yıllarında Osmanlı Devleti'nde bulunmuştur. 1907 yılından itibaren Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmıştır. İskenderiye, Selanik ve Girit'te Rus diplomatik temsilciliklerinde çalışmıştır. St.Petersburg Üniversitesi'nde doçent ve profesör olmuştur. SSCB'nin kurulmasında sonra bir kaç kez tutuklanması üzerine Finlandiya'ya kaçmıştır. Daha sonra hayatının geri kalan

kısmını ABD'de geçirmiştir. Ölümüne kadar ilmi çalışmalarını devam ettirmiştir. (Kolesnikov vd 2011: 106-107)

Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç (1880-1938): 17 Aralık 1880 yılında Nijniy Novgorod şehrinde doğdu. Aynı şehirdeki lisede (gimnaziya) okudu, 1903 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesinden mezun oldu. Eğitimi esnasında Melioranskiy, Smirnov, Veselovskiy, Bartold, Jukovskiy ve Rozen gibi ünlü âlimlerden ders aldı. Türk-Tatar kürsüsünde çalıştı. Türkmen şivesi üzerine uzmanlaştı. 1907 yılında doçent oldu. 1911 yılında Doğu Müzesi'nde müdür yardımcısı oldu. Türkiye'yi ziyaret etti. 1917 yılında St. Petersburg Üniversitesinde Türk-Tatar Edebiyatı Bölümü'nde profesörlüğe atandı. 1922 yılında St.Petersburg'daki Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü'nde müdür oldu. 1934 yılında İlimler Akademesi'ne bağlı Şarkiyat Enstitüsü'nün müdürü oldu. 1926 yılında Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kurultayı'nda aktif rol oynadı. Kendisinin Türk tarihi, dili, edebiyatı ve halk bilimi ile alakalı birçok eseri bulunmaktadır. (Kolesnikov vd 2011: 155-156)

İgnatiy Yulianoviç Kraçkovskiy (1883-1951): Önemli Rus Doğu ve Arap bilimcisidir. 1905 yılında St. Petersburg Üniversitesi'nin Doğu Fakültesi'ni bitirdikten sonra, bu üniversitede çalışmaya başlamıştır. Suriye ve Mısır'da bulunmuştur. 1918 yılında Leningrad Üniversitesi'nde profesör, 1921 yılında ise ord. profesör olmuştur. Arap ve Etiyopya filolojisi konusunda 450 kadar bilimsel yayını bulunmaktadır. 1934 tarihinde Soğd Toplamı'nda yayınladığı bir belge, Orta Asya'daki Arapların yayılması tarihinin araştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. (Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya 1953: 292-293)

Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy (1876-1956): Rus doğu bilimcisi, Türk dili, edebiyat tarihi, halk bilimi ve anadolu ortaçağ uzmanıdır. 1946 yılından itibaren Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi üyesi olmuştur. Önemli çalışmalarından birisi, 1946 yılında yayınlanan Küçük Asya Selçuklu Devleti'dir.(Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya 1952: 75)

Anton Feoduloviç Haşab (1874-1920): Arap bilimcidir. 1904-1917 yılları arasında St.Petersburg Üniversitesi'nde Arap dili konusunda öğretim üyesi olarak çalıştı. Arap dili ile ilgili birçok çalışması vardır. Tahran'da ölmüştür.¹¹

Smogorjevskiy Zigmund/Smogorzewski Zygmunt (1884-1931): Polonyalı Arap bilimci, İslam uzmanı ve diplomat. Yan Kazimir L'vov Üniversitesi'nde Doğu Bilimi Bölüm Başkanlığı yapmıştır. Aynı üniversitede profesör olarak çalışmıştır.¹²

¹¹ http://old.bfrz.ru/cgi-bin/load.cgi?p=news/proektu_nayk_otdel/rus_nayk_zar_slovar_sorokina/vostokovedu.htm
(01.12.2011)

¹² http://old.bfrz.ru/cgi-bin/load.cgi?p=news/proektu_nayk_otdel/rus_nayk_zar_slovar_sorokina/vostokovedu.htm(01.12.2011)

Aleksandr Eduardoviç Şmidt (1871-1939): Alman kökenli Rus doğu bilimcidir. Türkistan bölgesinde bilimsel faaliyetlerde bulunmuştur. 1894 yılında St.Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arap, Fars, Türk Dilleri Bölümü'nü bitirmiştir. Dil konusunda oldukça yetenekli olan Şmidt, 14 dil bilmekteydi. 1898 yılında St.Petersburg Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuştur. Bartold'un çağrısı üzerine Mir İslama dergisinde çalışmıştır. Türkistan Üniversitesi (Bugünkü Mirza Ulugbek İsmindeki Özbekistan Milli Üniversitesi) ve Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün kuruluş ve gelişmelerinde rol oynamıştır.¹³

Derginin Yayın Politikası Ve Kapanması

Dergi Doğu Bilimi Cemiyeti'nin yayını olarak Bartold'un editörlüğünde çıkmaya başlamıştır. Derginin ilk sayısı Bartold'un yazdığı bir takdim yazısı, iki makale eleştirisi, yeni yayınların değerlendirildiği bir bölüm, haberleri içeren kronoloji isimli bir başlıktan oluşan bölüm ve reklâmlardan oluşmaktadır. Derginin ilk sayısındaki reklamlar, Doğu Bilimi Cemiyeti'nin İslamla ve Rusya Müslümanları ile alakalı yayınları ve Beyanül Hak gazetesine aittir. Derginin bu formatına ikinci sayıda Müslüman basını isimli bir bölüm eklenmiş ve Osmanlı basını ile alakalı A. Samoyloviç'in bir yazısı yayınlanmıştır. Dergideki bu başlıklar Bartold'un derginin başında kaldığı dördüncü sayıya kadar devam etmiştir. 1913 yılından itibaren yeniden birinci sayıdan itibaren yayınlanan yeni formatta eleştiri/yayın tanıtımı, Kronoloji adı altındaki haberler bölümü yerine Rusya Müslümanlarının hayatından başlığıyla yeni bir bölüm eklenmiş ve Rusya Müslümanlarının eğitim işlerine büyük yer ayrılmıştır. Bundan sonra dergide yayınlanan makalelerde yazaların tek tük isimlerine yer verilmişse de genel olarak yazılar isimsiz olarak çıkmıştır. 1913 yılından sonraki yayınlanan yazılar daha çok siyasi hayatla alakalı makaleler ve haberlerden oluşmaktadır. Rusya Müslümanlarının süreli yayınları, mektepler ve medreselerin durumu ile ilgili makalelere ağırlık verilmiştir. Dergi yeni yayın politikasıyla akademik anlayıştan uzaklaşarak siyasi erkin isteklerini karşılamaya yönelmiş ve pratik amaçlara odaklanmıştır. Panislamizm, Pantürkizm, Rusya içindeki ve dışındaki Müslümanların yaşantısındaki değişikliklere yer verilmiştir. (Simirnov 2005: 154)

Derginin ilk bir yıllık yayınından sonra Rus bürokrasisinin çeşitli kesimlerinden eleştiriler gelmeye başlamıştır. Bunların başlıcaları şöyleydi: Dergiyi yöneten ekip günlük politikanın ve Rusya'nın menfaatlerinin uzağında idi ve salt ilmi kaygılarla hareket ediyordu.¹⁴ Dergi yönetimi *Yabancı Din İşleri Dairesi*¹⁵ ile işbirliği yapmayı

¹³ Yuriy Fligin, "Pamyati Vostokoveda Şmidta, Vernuvşego v Taşkent Svyaşennyy Koran Osmana", 14.01.2010, Vesti.uz, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1263419340> (erişim tarihi 02.12.2011)

¹⁴ Yüksek seviyedeki bir yetkili Bartold'a "Eğer bize bilimsel bir şey gerekliyse, biz bunu yabancı yayınlarda buluruz" (Simirnov 2005: 152) diyerek yönetimin Mir İslama dergisinin ilmi noktai nazardan yayın yapmasına sıcak bakmadığını iletmişti.

ret ediyor ve onlara istedikleri bilgileri vermiyordu. Derginin Müslüman gazetelerinden ve dergilerinden yaptığı alıntılar sadece Müslümanları ilgilendiriyordu. 1910 yılında gerçekleştirilen toplantıda ortaya konulan derginin çıkmasından beklenen faydalar yerine getirilmiyordu. Kısaca bu dergiye yöneltilen eleştirilerin çoğunluğunun sebebi derginin pratik Rus siyasi hayatında etkisinin istenildiği gibi olmamasından kaynaklanıyordu. Eleştiriyi yapanların çoğu İslam hakkında yayın yapan bu ilmi derginin polis veya misyoner teşkilatının bir uzantısı gibi çalışmasını arzu ediyorlardı. (Hayrutdinov 1999: 9-13) Bu şekilde derginin yayın yapmasına bir yıl (dört sayı) tahammül edildi. İçişleri Bakanı A.A. Makarov'un tepkisi Doğu Bilimleri Derneği'nin başkanı Şvedov'a¹⁶ iletildi. Bunun üzerine Şvedov, Bartold'a redaksiyon kurulunun tamamen değiştirilmesi kararını bildirdi. 1913 yılından itibaren derginin redaktörlüğüne D.M. Pozdnyev¹⁷ atandı. (Hayrutdinov 1999: 13)

Dergi redaksiyonu imzası taşıyan derginin ikinci yayın yılının yani 1913 yılının ilk sayısındaki Ot Redaksii başlıklı yazıda Mir İslama'nın doğu bilimi derneğinin yayın organı olduğu bunun içinde derneğin amaçları ile derginin yayın politikasının uyumlu olması gerektiğine vurgu yapılarak derneğin tüzüğündeki amaçlarına atıf yapılıyordu. Buna göre derneğin amacı Rus toplumunu doğunun maddi ihtiyaçları ve dini hayatı ile tanıştırmak, Rusya'nın doğu ülkelerine yaklaşması için çalışmak, Rusya içinde ve doğu sınırlarında Rus kültürünün yayılması için çalışmaktı. Bunun için derginin redaksiyon heyetine D. M. Pozdnyev, V.V. Kırivenko ve A.A. Zavodovskiy'nin alındığı belirtiliyordu. (Ot redaksii, 1913: sayfa numarasız)

Yazı heyeti o dönem Müslüman dünyasının büyük bir değişim içinde olduğunu belirterek Müslüman toplumların bir kaynama ve arayış içinde olduğu belirtiliyordu. Müslümanlar içinde bir çok akım bulunmaktaydı. Bu akımları inceleyen araştırmacının amacı bunları objektif olarak öğrenmek, öğrenirken aralarında bağ kurmak, sınıflandırmak ve kökenlerini ve amaçlarını tespit etmek olmaydı. Mir islamanın yeni redaksiyon heyetinin temel kaygısının değerlendirmelerde dikkatli olmak, olayların incelenmesinde objektif ve kapsayıcı olmak olduğu belirtiliyordu. Bu da Rusya için son derece gerekli ve önemliydi. (Ot redaksii, 1913: sayfa numarasız)

¹⁵ Bu daire İslam konusu ile alakalı bütün başkent yayınlarını takip ediyor, fişliyor polis raporları ile birleştirerek gerekli devlet dairelerine raporlar hazırlıyor ve onlarla yazışmalar yürütüyordu. (Hayrutdinov 1999: 12)

¹⁶ Nikolay Konstantinoviç Şvedov (1849-1927): 1900 yılından itibaren İmparatorluk Doğubilim Derneğinin başkanlığını yapmıştır. 1915 yılından itibaren Topçu generali olan Şvedov Rusya'nın içinde ve dışında askeri görevlerde bulunmuştur. <http://www.az-libr.ru/index.shtml?Persons&M54/699206b0/0001/da28a4c3> (erişim tarihi 01.12.2011)

¹⁷ Aleksey Matveeviç Pozdnyev (1851-1920): Moğol bilimcidir. 1876 yılında Petersburg Üniversitesi Doğu dilleri fakültesini bitirmiştir. 1899 ile 1903 yılları arasında Vladivostok doğu bilimleri enstitüsünün müdürü ve profesörü olarak çalışmıştır. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/121769/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B5%D0%B2> (erişim tarihi 01.12.2011)

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGİ: MİR İSLAMA

Derginin ikinci yayın döneminde Rusya Müslümanlarının basın ve okul hayatına daha fazla ağırlık verildiği ve bu kitle arasında gittikçe artan Panislamizm ve Pantürkizm hareketleri ile alakalı incelemeler yayınlandığı görülmektedir. Dergi idarenin ihtiyaçlarına uygun olarak Müslüman toplumunda meydana gelen değişikliklerin tesbitine daha fazla yönelmiştir. (Smirov 2005:154-155)

Bartold Doğu Bilimleri derneğinin hiç bir zaman gerçek İslam bilimcilere sahip olmadığını düşünüyordu ona göre verilen bu karar büyük bir hata idi. (Hayrutdinov 1999: 13) Rus kurumları İslam'ın gerçekten incelenmesi gerektiğini ileride anlayacaklardı. Yeni yönetim yeni yayın ilkeleri belirledi. Fakat dergi ancak 12 sayı çıkabildi ve 1914 yılının başında kapandı. (Hayrutdinov 1999: 14)

Sonuç

Rusya'daki ve diğer ülkelerdeki Müslümanların durumu, yaşayışları ve İslami dini ile ilgili olarak Rus kamuoyunu ve devlet yetkililerini bilgilendirmek için çıkarılan dergide ilk dört sayıda genel olarak Bartold'un akamedik anlayışının hâkim olduğunu görüyoruz. Bu dönemde mümkün olduğu kadar gündelik siyaset için gerekli konulara girilmemiştir. Bartold ayrıldıktan sonra çıkan 12 sayıda ise dergi daha çok Rusya Müslümanlarının o dönemki yaşayışları ve yönelişleriyle ilgilenmiştir. 1913 yılında başlayan yeni yayın politikasında etkisiyle dergi Müslümanlara yönelik devlet politikalarının oluşturulması için gereken zemini ve bilgiyi oluşturmaya çalışmıştır. Mir İslama dergisi Rusya Türkleri ile alakalı olarak verdiği bilgiler açısından günümüzde de önemini korumaktadır. Her ne kadar yazarların çoğunluğu Rus devlet menfaatleri açısından meseleye yaklaşırsa da dönemin Rus ilim adamları tarafından Müslüman ve Türk ahalinin başta eğitim ve yayın faaliyetleri ile ilgili verilen bilgiler önemlidir. Ayrıca yayınlanan yazılar dönemin psikolojisi ve bakış açısıyla ilgili birinci elden bilgiler ihtiva etmektedir. Bartold'un derginin çıkışında ortaya koyduğu ilkelere uygun yayın politikasının idare tarafından tasvip edilmemesi de dönemin bakış açısını yansıtmaları açısından oldukça manidardır.

Mir İslama Dergisinin Fihristi¹⁸

1912-1.cilt-1.sayı

	Ot Redaktsii	1
S. Smogorjevskiy	İz Nauçnoy Deyatelnost Slovesnago Fakulteta V Aljir	16
A. E. Şmidt	Oçerki İstroii İslama, Kak Religii	32
	Kritika i Bibliografiya (I.E. Blochet Introduction à l'histoire des Mongols de Fadl Allah Rashid ed-Din V. Bartolda. 2. İbragim-Şinasi, Mehdal-i-Hukuk-i-asasie.3. Şueyb-bey, Hukuk-i-idare. Ç.I.	56

¹⁸ Burada verdiğim fihristi oluşturmama Mir İslama dergisinin tam bir koleksiyonunu temin ederek yardımcı olan Dr. Alper Alp'e teşekkür ederim.

B. Tümen SOMUNCUOĞLU

	Samoyloviça.4.Magomet-Bek-Hadjet-laşe, Şrutel-İslam. A.E. Şmidta. 5. Der İslam, Zeitschrift, Bd. I-II A. Ş.)	
	Hronika İmperatorskoe Obşestvo Vostokvedeniya.-Obşestvo Russkih Orientalistov	139
	Popravka	142

1912-1.cilt-2.sayı

E.V. Molostva	Baisov Bojiy Polk	143
A. Haşab	Ekonomiçeskoe Polojenie Sovremennoy Persii i eya Torgovlya S Proçimi Stranami	153
A.E. Şmid	Oçerki İstorii İslama, Kak Religii (Prodoljenie)	185
V. Bartold	Halif i Sultan	203
	Kritika i Bibliografiya 6.l. Goldtsiger. Lektzii ob İslam. A.E. Şmidta. 7. A. Thalasso. Die orientalischen Maler der Türki. VI. Gordlevkago 8. D. Trietsch. Deutshland und der Islam.9. N. Seignette. Code Musulman par Khalil.10. A.G. Tumanskiy. Arabskiy Yazık i Kavkazovedenie İ. Kraçkovskago.11. Al-Machriq. 1911. İ. Karçkovskago 12. The Moslem World, vol. I-II. A. III.14. Revue du Monde Musulman, vol. XIII-XV. A. III.	227
	Musulmanskaya Periodiçeskaya Peçat Peçat Russkih Musulman-Osmanskaya Peçat V Turtsii. A. Samoyloviça	257
	Hronika İmperatorskoe Obşestvo Vostokovedeniya. - Turkestanskoe Otdelenie İmperatorskago Obşestva Vostokovedeniya. - İmperatorskoe Russkoe Arheologiçeskoe Obşestvo. - Obşestvo Russkih Orientalistov. - Uspëhi İslama v Yaponii	288

1912-1.cilt-3.sayı

A. Semenov	Oblasti Vozzreniy Musulman Sredney i Yunoy Azii na Kaçestva i Znaçenie Nekotorih Blagorodnih Kamney i Mineralov	293
Vya. Gordlevskiy	İz Nastoyşago i Proşlago "Meddahov" v Turtsii (Razkazı "Meddaha" Aşki-Efendi)	322
V. Bartold	Halif i Sultan(Okonçanie)	345
	Kritika i Bibliografiya 14.Şueyb-bey. Hukuk-i-idare; Dopolnenie K ç. L; ç. P. A. Samoyloviça. 15. Hristianskiy Vostok. T.1, Vip. I. V. Bartolda.16. Dr. H. Roemer. Die Bābī Behā'ī. V. Bartolda. 17.	401

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGİ: MİR İSLAMA

	The Conference of Orientalists... held at Simla. V. Bartolda. 18. Der Islam. Bd. III, Heft 1-3. A. E. Şmidta. 19. Revue du Monde Musulman. Vol. XVI-XIX. A. Ş.	
	Musulmanskaya Periodičeskaya Peçat Peçat Russkih Musulman.-Osmanskaya Peçat v Turtsii. A. Samoyloviça.-İz Arabskoy Peçati Egipta. İ. Kraçkovskago Peçat Russkih Musulman.-Osmanskaya Peçat v Turtsii. A. Samoyloviça.-İz Arabskoy Peçati Egipta. İ. Kraçkovskago	463
	Hronika İslam na XVI Mejdunarodnom Kongress Orientalistov v A inah. VI. Gordlevskago.-İslam v Yaponii	510
	Popravki Vmest s Çetvertim (Poslđnim)No za Tekuşiy God Podpisçikam Budet Razoslan Trud Egipetskago Publitsista Kasim-Amina "Novaya Jenşina" (al-Mar'atu-l-djadida) v Perevod İ. Yu. Kraçkovskago	516

1912-1.cilt-4.sayı

N. Martinoviç	Prazdnik v Tanti	517
A. Semenov	İz Oblasti Religioznih Virovaniy Şugnanskih İsmailitov	523
A. E. Şmid	Oçerki İstorii İslama, Kak Religi (Prodoljenje)	562
	Kritika i Bibliografiya 20. VI. Gordlevskiy. Osmanskiy Ckazaniya i Legendi. A. Samoyloviça. 21. VI. Gordlevskiy. Oçerki Po Novoy Osmanskoy Literaturi. A. Samoyloviça. 22. Naibole Vajniya Statistiçeskiya Svidniya Ob İnarodtsah Vostoçnoy Rossii i Zapadnoy Sibiri, Podverjennih Vliyaniyu İslama. V. Bartolda. 23. Sbornik Postanovleniy Şariata. A. E. Şmidta. 24. Hodja-abd-ul-bedi. Hakk Edebiyatıdan. VI. Gordelevskago. 25. A. Wirth. Geshichte der Türken. VI. G. 26. Der Islam. Bd. III, Heft 4. A. E. Şmidta	582
	Musulmanskaya Periodičeskaya Peçat Peçat Russkih Musulman.-Osmanskaya Peçat v Turtsii. A. Samoyloviça.- Obzor Arabskoy Periodičeskoy Peçati. A. Haşaba	611
	Hronika Taşkentskoe Otdelenie İmperatorskago Obşestva Vostokovedeniya.-İmperatorskoe Russkoe Geografiçeskoe Obşestvo.-Naibi v Krimu. İv. Aleksandrova	668

1913-2.cilt-1. sayı

	Ot redaktsii	1
--	--------------	---

B. Tümen SOMUNCUOĞLU

K Voprosu O Panislamizm	2
Pantyrkizm v Rossii	13
Dva Teçeniya Obzor Musulmanskoy Jizni 1. Torjestva Po Sluçayu 300-letiya Tsarstvovaniya Doma Romanovih	31
A. Peterburg	43
B. Po Rossii	47
V. Otkliki Musulmanskoy Peçati	50
II. Şkolny Vopros 1. Prepodavanie Musulmanskoy Religii v Pravitelstvennih Uçrejdeniyah a. Orenburg	53
b. Petropavlovsk	55
2. O Podgovk Uçiteley	56
3. Podgotovitelniya Şkoli	59
4. Razniya Svedeniya O Şkolah	60

1913-2.cilt-2.sayı

I. "4444"	65
II. K Voprosu O Polojenii Turetskoy Jenşini	78
LII. Vzglayd Tatar Na Predkov	92
IV. Priziv K Osnovaniyu Knigohraniliş	97
V. Vopros O Musulmanskoy Fraktsii Gosudarstvennoy Dumı	101
VII. Posle Vaynı	110
Obzor Musulmanskoy Jizni Jizni Zarubejnih Musulman. 1. Pismo iz Konstantinopolya Salim	117
2. Progress v Afganistan	129
VIII. Opeçatki i Popravki	131

1913-2.cilt-3.sayı

I. Şkolny Vopros v Russkom Musulmanstv(a)	131
II. Tatarskiy Poet Abdulla Tukaev	152
III. "Post v Dlinne Dni". (Prodoljenie Sl(e)duet)	170
IV. Obzor Musulmanskoy Jizni Jizn Zarubejnih Musulman 1. Musulmane Filipinskih Ostrovov	184

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGİ: MİR İSLAMA

	2. Musulmane v Mongoli	189
	V. Bibliografiya	190
	1. Mekka v Opisaniiyah Evropeytsev. N. Ostroumov	
	2. Noviya Musulmānskiya Knigi	192
	3. Musulmanskaya Periodičeskaya Peçat v Rossii	193

1913-2.cilt-4.sayı

	I. Şkolniy Vopros v Russkom Musulmanstve. LII	195
	II. "Post v Dlinne Dni"(Okonçanie)	225
	III. Obzor Musulmanskoy Jizni Jizn Russkih Musulman Prazdnik "Nevruz"	241
	IV. Kritika i Bibliografiya	245
	1. "Die Welt des Islams" (Mir İslama)	
	2. "İslam Dyunyasi" (Mir İslama)	251
	3. "Tatar Milletin Tereki Etdirmiyuçiler", T.E. "Tormazyäse Progress Tatarskoy Natsii"	255
	V. Otdel Spravoçnyy (Rasporyajeniya i Deystviya Pravitelstva i Zakonopolojeniya, Otnosyaşiyasya Do Musulman) Prilojenie I. Rossiyu İnorodtsev, Vişoçayşe Utverjdeniya 26 Marta 1870 g	260
	O Magometanskih Şkolah	264
	Prilojenie II. Naçalniya Uçilişa Dlya İnorodtsev v Vostoçnoy i Yugo-Vostoçnoy Rossii (Pravila 31 Marta 1906 g)	269
	Prilojenie III. Naçalniya Uçilişa Dlya İnorodtsev Jivuşih v Vostoçnoy i Yugo-Vostoçnoy Rossii i Na Kavkaz. (Pravila 27 Oktyabrya 1907 g)	273

1913-2.cilt-5.sayı

	I. Şkolniy Vopros v Russkom Musulman IV. Mekteb	279
	II. K İstorii Musulmankago Obrazovatel'nago Dvijeniya v Rossii v XIX i XX Stoletiyah. N. Ostroumov	302
	III. Buduşee Musulmanstva. (İz Soçineniya M. Bigieva "Halk Nazarına Bir Nice Mesele")	327
	IV. Obzor Musulmanskoy Jizni. Jizn Russkih Musulman Protivoreçivost Musulmanskikh Vzglyadov	342
	V. Kritika i Bibliografiya.	347

B. Tümen SOMUNCUOĞLU

	1. Noviya Musulmanskiya Knigi	
	2. Musulmanskaya Knijnaya Letopis	348

1913-2.cilt-6.sayı

	I. Şkolny Vopros v Russkomu Musulmanstve V. Medrese	353
	1. Turkestanskiy Medrese	355
	2. Turkmenskiya Medrese	377
	3. Buharskiya Medrese	378
	II. İslam v Zapadnom i Tsentralnom Sudan. (Prodoljenie Sluduet)	380
	III. Obzor Musulmanskoy Jizni. 1. Jizni Russkih Musulman A. Tıcyanıy Nomer Gazeti "Yulduz"	399
	1. Tıcyanıy Nomer	400
	2. "Yulduz", Ot 25 İyunya 1913 g., No 1000-nıy	402
	3. C No 1-go do No 1000-go	404
	4. "Yulduz"	405
	B. Prazdnik "Sabantuy"	407
	1. "Sabantuy" v Tomsk	408
	2. "Sabantuy" v Ufa	409
	3. "Sabantuy" v Orsk	410
	2. Jizn Zarubejnih Musulman Pismo İz Konstantinopolya Siriyskaya Reforma i Turetsko-Arabskoe Sblijenie. Calim	412
	IV. Kritika i Bibliografiya 1. Noviya Knigi	422
	2. Musulmanskaya Knijnaya Letopis	423

1913-2.cilt-7.sayı

	I. Şkolny Vopros v Russkom Musulmanstv(e) V. Medrese (Prodoljenie) 4. Medrese Povoljya	431
	II. Mahmud Es'ad-efendi v Rossii	462
	III. "Rezultat 4444"	484
	IV. İslam v Zapodom i Tsentralnom Sudan (Akançanie)	487
	V. Obzor Musulmanskoy Jizni. Jizni Russkih Musulman	501

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGİ: MİR İSLAMA

	Obşestvo "Neşr-i-Mearif" v Baku	
	VI. Kritika i Bibliografiya 1. Novosti Musulmanskoj Literaturi	505
	2. Musulmanskaya Knijnaya Letopis	509

1913-2.cilt-8.sayı

	V. Medrese (Prodoljenie) Bezporjadki v Medrese Povoljya	513
	II. Panislamizm i Pantyurkizm (Akançanie Sleduet)	556
	III. Obzor Musulmanskoj Jizni Jiz Russkih Musulman Dva Smerti	572
	IV. Kritika i Bibliografiya 1. Novosti Musulmanskoj Literaturi Jurnal "Mekteb", "Hukuk ve Hayat", "İstisad"	574
	Musulmanskaya Knijnaya Letopis	577

1913-2.cilt-9.sayı

	I. Şkolnıy Vopros v Russkom Musulmanstve V. Medrese (Prodoljenie) Tavriçeskiya Medrese	581
	VI. Vopros O Musulmanskoj Duhovnoy Seminarii Na Kavkaz	585
	II. Panislamizm i Pantyurkizm. (Akançanie	596
	III. "Din ve Ma'ışat" O Vizit Mahmud-Es'ada	620
	IV. Obzor Musulmanskoj Jizni I. Jizn Russkih Musulman 1. Musulmane Goroda Troitska	631
	2. Penzenskie Musulmane	634
	II. Jizni Zarubejnih Musulman Çertı PRobujdeniya V Şiitstv Per. L. B	635
	V. Kritika i Bibliografiya 1. Naşı Jurnalı "İktisad", "Şura", "Mekteb", "Ak-Yul", "Aina	642
	2. Musulmanskaya Knijnaya Letapis	644

1913-2.cilt-10.sayı

	I. Şkolnıy Vopsos v Russkom Musulmanstve VII. "Dar-ul-Muallimin" i "Dar-ul-Mullimat" v Ufa	651
--	---	-----

B. Tümen SOMUNCUOĞLU

	A. Ufimskiy "Dar-ul-Mullim"	
	B. Ufimskiy "Dar-ul-Muallimat"	669
	II. K Jenskomu Voprosu v Russkom Musulmansve	677
	III. Musulmanstvo v Kitay	684
	IV. Musulmanskaya Pressa o Vamberi	700
	V. Obzor Musulmanskoy Jizni	709
	I. Jizni Russkih Musulman	
	1. Sovşanie Po Musulmankim Delam	
	2. Otv Mahmud Es'ad-Efendi O Russkih Musulmanah	710
	3. Musulmane Krasnago Yara	712
	4. Musulmane Temir-Han-Şuri	713
	II. Jizn Zarubejnih Musulman	714
	1. Pismo İz Konstatinopolya. Salim	
	2. Musulmane v Bosniy i Gertsogovine	724
	VI. Kritika i Bibliografiya	725
	Musulmanskaya Knijnaya Letopis	

1913-2.cilt-11.sayı

	I. Raforma Musulmanskih Duhovnih Pravleniy	729
	II. Statistika Musulman v Rossii S. Ribakov	757
	III. Şkolny Vopros v Russkomu Musulmanstve	764
	VIII. Zapros O Şariatskih Postanovleniyah Otnositelno Şkolnago Dela	
	IV. Obzor Musulmanskoy Jizni.	788
	A. Jizn Russkih Musulman.	
	1. Vibor Mullı Moskovskimi Musulmanami	
	2. Uşedşee Na Veter Geroystvo	789
	Jiz Zarubejnih Musulman.	791
	1. Pismo İz Konstantinopolya. Komitet "Yedinenie i Progress" i Musulmanskago Naceleniya İndi Angliye	
	2. Nedovolstvo Musulmanskago Naseleniya İndi Angliye	798
	3. Musulmanskoe Naselenie Staroy Serbii	799
	. Kritika i Bibliografiya	801
	1. Noviya Musulmanskiya Gazeti i Jurnalı.	
	a) "il"; b) "Turmuş"; v) "Muallim"; g) "İktisad"	
	"Mektep" (Soderjanie)	809
	II. Zarubejnaya Peçat	810
	1. "Habl-el-Metin" Per. L.B	

ÇARLIK RUSYASINDA MÜSLÜMANLAR ÜZERİNE BİR DERGI: MİR İSLAMA

	2. "Mècheroutiette". N.	814
	3. "Revue du Monde Musulman " XX, XXI, 1912 g. XXII, XXIII, 1913 g. N. Popov	821
	1. Zinovev. "Rossiya Angliya i Persia". N. P	825
	2. Battal. "Nazariyet Abdiye". N. K-v IV. Musulmanskaya Knijnaya Letopis	826

1913-2.cilt.-12.sayı

	I. Reforma Musulmanskoy Azbuki 1. Popitki Zakavkazskih Musulman Reformirovat Svoyu Azbuku. T	831
	II. Novometodisti i Staromedodisti v Russkom Musulmanstve. S. Ribakov	852
	III. Seyidi..N. T	873
	IV. Perviya Musulmanskiy Gazeti na Kavkaze. D	882
	V. Programa Nauçnih Zanyatıy u Şiitov i, Preimuşestvenno, u Şiitov Nedcefa	883
	VI. Muhammed, Koran i Zadaçi İtaliı v Livii. Mario Ratto, S İtalyansk. Per. N. Başilov	895
	VII. Musulmanskaya Knijnaya Letopis	906
	VIII. Prilojenie. Zakonodatelnoe Perdpolojenie Ob Uçrejdenii Osobago Duhovnago Pravleniya (Muftiata) Dlya Musulman Severnago Kavkaza	915

Kaynaklar

- "İgnatıy Yulianoviç Kraçkovskiy", (1953), *Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya*, Gosudarstvennoye Nauçnoye İzdatel'stvo, Moskva, XXIII, II. Baskı, 292-293.
- "Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy", (1952), *Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya*, Gosudarstvennoye Nauçnoye İzdatel'stvo, Moskva, XII, II. Baskı, 75.
- ALP, Alper (2009), "Mir İslama" Dergisine Göre 20. Asır Başında İdil-Ural Bölgesinde Mektep ve Medrese Meselesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26: 327-345.
- BARTOLD, V.V. (1912), "Ot Redaksii", *Mir İslama*, cilt I, 1: 1-15.
- BREGEL, Yuri (1980), "Barthold and Modern Oriental Stuides", *Middle East Studies*, XII, 3: 385-403.
- FLIGIN, Yuriy, "Pamyati Vostokoveda Şmidta, Vernuvşego v Taşkent Svyaşenniy Koran Osmana", *Vesti.uz*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1263419340> (erişim tarihi 02.12.2011)
- HAYRUTDİNOV, Ramil (1999), " "Mir İslama " : İz İstorii Sozdaniya Jurnalı", *Mir İslama* 1-2:5-10
- HRONİKA, (1912), "İmperatorskoye Obşestvo Vostokovedeniya", *Mir İslama*, I, 1: 139-141

B. Tümen SOMUNCUOĞLU

- KIRIMLI, Hakan (1996), *Kırım, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler* (1905-1916), Ankara.
- KOLESNİKOV, Aleksandr ve KAMALOV İlyas (2011), “Martinoviç Nikolay Nikolayeviç (1883-1954)”, *Avrasya Türkologları Sözlüğü*, 1, Ankara.
- Ot redaksii, Ot redaksii, *Mir İslama*, 1913, 11, 1: sayfa numarasız.
- SİMİRNOV, N. A. (2005), *Sovyet Rusya’da İslam Tarihi İncelemeleri*, Evrensel Basım Yayım, İstanbul.
- SOMUNCUOĞLU, B. Tümen (2009), “Türkistan’da İki Rus Eğitimci: Vladimir Petroviç Nalivkin ve Nikolay Petroviç Ostroumov”, *Türk Kültürü*, 2: 314-320.
- TAŞÇI, Özcan (2011), “‘Der Islams’ ve ‘Die Welt des Islams’ta Kelamla İlgili Yayınlanan Yazıların Değerlendirilmesi”, *Kelam Araştırmaları*, 9-1: 41-46.
<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd11/sbd-11-01.pdf>. (erişim tarihi 05.05.2011)
- <http://dic.academic.ru/dic.nsf/biograf2/8638> (erişim tarihi 01.12.2011)
- <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/121769/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B5%D0%B2> (erişim tarihi 01.12.2011)
- http://old.bfrz.ru/cgi-bin/load.cgi?p=news/proektu_nayk_otdel/rus_nayk_zar_slovar_sorokina/vostokovedu.htm(erişim tarihi 01.12.2011)
- <http://www.az-libr.ru/index.shtml?Persons&M54/699206b0/0001/da28a4c3> (erişim tarihi 01.12.2011)